ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಕರಾವಳಿಯ ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳು

ಬಿ. ಎಸ್. ಸುಭದ್ರಾ

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಪಾಳೆಯ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕೆಳದಿ ನಾಯಕರ ಆಡಳಿತ, ವಿಜಯನಗರದ ಪತನಾನಂತರ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತು. ಸುಮಾರು ೨೫೦ ವರ್ಷಗಳ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೯೯ರಿಂದ ೧೭೬೩ರವರೆಗೆ) ಇವರ ರಾಜ್ಯಭಾರವು ಇಂದಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಕರಾವಳಿಯ ಭಾಗಗಳು, ಭಾಗಶಃ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ, ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಹಾಗೂ ಕೇರಳದ ಭಾಗವಾಗಿರುವ ಕಾಸರಗೋಡು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಆಳರಸರಂತೆಯೇ ವಾಣಿಜ್ಯ-ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸಿ ಸರ್ವಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡ ಅರಸು ಮನೆತನವಿದು.

ಇವರ ಕಾಲದ ವಾಣಿಜ್ಯಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವಾಗ ಕಂಡುಬರುವ ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಕಡಲ ತೀರದ ವಾಣಿಜ್ಯ ಸಂಪರ್ಕಗಳು. ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು, ಅರಬರು, ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಹಾಗೂ ಡಚ್ಚರು ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಕರಿಮೆಣಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಡಲತೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ತಮ್ಮ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಆಳರಸರೊಡನೆ ಸ್ನೇಹಹಸ್ತ ಚಾಚಿ, ಸಮಯಾವಕಾಶ ದೊರೆತಾಗ ತಮ್ಮ ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಈಗ ಇತಿಹಾಸ. ಈ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ-ಕರಾವಳಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಬಂದರುಗಳಿದ್ದವು. ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳಿಗಾಗಿ ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಈ ವಿದೇಶೀಯರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರು. ವ್ಯಾಪಾರವು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಹಾಗೂ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರು ಅನೇಕ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಕೆಳದಿಯ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಅಂಶಗಳೊಡನೆ ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯೂ ಬೆರೆತಿರುವ 'ಕೆಳದಿ ನೃಪ ವಿಜಯ'ದ ಕರ್ತೃ ಲಿಂಗಣ್ಣ ಕವಿ ಹೇಳುವಂತೆ, ಕೆಳದಿ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ, ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕ, ಹಿರಿಯ ಬಸವಪ್ಪ ನಾಯಕ, ಇಮ್ಮಡಿ ಸೋಮಶೇಖರ ನಾಯಕ ಮೊದಲಾದ ಅರಸರು ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಕರಾವಳಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಇದ್ದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ, ಕಾವಲಿಗೆಂದು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಇಟ್ಟರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನಾವರ, ಭಟ್ಕಳ, ಬಸರೂರು, ಕಂಡಲೂರು, ಕುಂದಾಪುರ, ಕಲ್ಯಾಣಪುರ, ಬಾರಕೂರು, ಮಂಗಳೂರು ಕೊಡಿಯಾಲ, ಕುಂಬಳೆ, ಕಾಸರಗೋಡು, ಚಂದ್ರಗಿರಿ, ಬೇಕಲ, ಉಳ್ಳಾಲ,ಮೂಲಿಕೆ, ಫಣಿಯಾಲ ಮೊದಲಾದ ಕೋಟೆಗಳು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದವು.

ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಾಸರಗೋಡಿಗೆ ಭೇಟಿಯಿತ್ತಾಗ, ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಬೇಕಲ, ಕುಂಬಳೆ ಮತ್ತು ಕಾಸರಗೋಡು — ಈ ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿವರಣೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ.

ಬೇಕಲಕೋಟೆ : ಬೇಕಲ ಕೋಟೆಯ ಬಗ್ಗೆ

‘ಕೆಳದಿ ನೃಪ ವಿಜಯ’ದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವುದು ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನ ಕಾಲದ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೪೫-೧೬೬೦?) ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ. ‘ಇಂತು ಮಂಗಲೂರ ಕೋಟೆಯಂ ಕೊಂಡನಂತರ ಮಳವೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೀಲೂರಂ ಸಾಧಿಸಿ ಬೇಕಲ ಚಿತ್ತಾರಿಗಳೆಂಬ ಕೋಂಟೆಗಳುಮಂ ಮತ್ತಂ ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಮುಂತಾದ ಕೋಂಟೆಗಳುಮಂ ಬಲ್ಪುಗೈಸಿದನು’.[1] ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನಾಯಿಮಾರರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನೀಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ‘ತೊಲಗದ ಕಂಬ’ವನ್ನು (ವಿಜಯಸ್ತಂಭವನ್ನು) ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಬಲಾಢ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ.[2] (ತೊಲಗು=ಸೋಲು/ಸೋತುಹೋಗು ; ತೊಲಗದ=ಸೋಲದ/ಗೆಲುವಿನ/ವಿಜಯದ). H.A. Stevert ಅವರು "The two forts at Bekal and Chandragiri were originally under the Kollattiri or Cherkal Rajas until the time of Sivappa Nayaka's invasion"[3] ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ್ ಐಗಳ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು "ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೦ರಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರ ಬಾಧೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಲು ಅವರ ಸ್ವಾಧೀನವಿದ್ದ ಕುಂದಾಪುರ, ಗಂಗೊಳ್ಳಿ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಮಂಗಳೂರು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು....ಕೊಲತನಾಡು ಅರಸನ ಸ್ವಾಧೀನವಿದ್ದ ಅಲವತ್ತು ನಾಡನ್ನೂ ಪಡುವನ್ನಾಡನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಂದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದನು."[4]

‘ಬೇಕಲ’ ಕೋಟೆಯು ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಸುಂದರ ಕೋಟೆ ‘ಕಾಸರಗೋಡು’ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊಸದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಪಳ್ಳಿಕೆರೆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಕಾಸರಗೋಡಿನಿಂದ ನೀಲೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕೋಟೆ ಇದ್ದು ೩೦.೪೪ ಎಕರೆಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಕೋಟೆ ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಕನಂತೆ ತನ್ನ ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಯುದ್ಧದ ಹಡಗು ಬಂದರೂ, ಕೂಡಲೇ ಗೋಚರವಾಗಿ, ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವಿದೆ ; ಆಳವಾದ ಕಂದಕದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಆಳವಾದ ಈ ಕಂದಕವನ್ನು ಕೋಟೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಕಾಣಬಹುದು. ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಈ ಕೋಟೆ ಶತ್ರುಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ ‘ಜಲದುರ್ಗ’ದಂತೆ ಅಭೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಕ್ಕೇರಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಮುಖ ಕೋಟೆಯಾಗಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣದ ಕೇರಳದ ಅರಸರ ಆಕ್ರಮಣ ತಡೆಯಲು ಇದು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಫಿರಂಗಿಗಳಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದ, ಎತ್ತರವಾದ ೧೪ ಬುರುಜುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಈ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವಲು ಬುರುಜುಗಳಿವೆ. ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೩೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರದುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಲಾಗಿರುವ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಉದ್ದ ಸುಮಾರು ೧೬೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟಿದೆ.[5] ಈ ಗೋಡೆಯ ದಪ್ಪ ಕೆಲವೆಡೆ ಒಂದು ಮೀಟರ್‌ನಷ್ಟಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಎರಡು ಮೀಟರ್‌ಗಳಷ್ಟಿದೆ. ಸಮುದ್ರದ ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಯು ಒಂದು ಮೀಟರ್‌ನಷ್ಟು ದಪ್ಪವಿದ್ದರೆ, ಭೂಭಾಗದ ಗೋಡೆ ಎರಡು ಮೀಟರ್ ಅಗಲವಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆ ಗೋಡೆಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ೪-೫ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಅಗಲವಾದ

1 ಕೆಳದಿ ನೃಪ ವಿಜಯ : ಲಿಂಗಣ್ಣಕವಿ. ಗದ್ಯಾನುವಾದ: ಕೆಳದಿ ಗುಂಡಾಜೋಯಿಸ್, ಸಪ್ತಮಾಶ್ವಾಸಂ, ವಚನ, ಪು. ೧೬೧
2 ಅದೇ, ಸಪ್ತಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಕಂದಪದ್ಯ ೭, ಪು. ೧೬೦
3 ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೈಪಿಡಿ : ಎಚ್.ವಿ. ಸ್ಟೀವರ್ಟ್ ೧೮೯೪ ಎ.ಡಿ.
4 ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ : ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ್ ಐಗಳ್ ಪು. ೧೯೬
5 ಸಾವೆನೀರ್, ಗಿಲ್ಡ್ ಆಫ್ ಸರ್ವೀಸ್, ಕಾಸರಗೋಡು ೧೯೭೫

ದಾರಿಯಿದ್ದು ಅಶ್ವಗಳ ಸಂಚಲನೆಗೂ ಫಿರಂಗಿಗಾಡಿಗಳ ಸಂಚಾರಕ್ಕೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಕೋಟೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬುರುಜು ೩೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿದ್ದು ೮೦ ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆಯಿದೆ. ಫಿರಂಗಿ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಂತೆ, ಇದರ ಒಂದು ಪಕ್ಕ ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದು, ಮೇಲೆ ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಆಯತಾಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ಕಿಂಡಿಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಲಿನ ಬಹು ದೂರದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಕೋಟೆ ಗೋಡೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸುರಂಗವಿದ್ದು ಅದರ ಮೂಲಕ ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಿದೆ. ಕೋಟೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಎರಡು ಗುಪ್ತದ್ವಾರಗಳಿದ್ದು ಇವುಗಳ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳು ಸೀದಾ ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ ಕೋಟೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಿಂದ ನೀರಿನ ಒರತೆಯೊಂದು ಅಬ್ಬಿಯಾಗಿ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಒಂದು ಕಿಂಡಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ಒಂದು ಕಿಂಡಿಯೊಳಗೆ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಿಂಡಿಗಳು, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಮೂರು ಕಿಂಡಿಗಳು– ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಿಂಡಿಗಳಿವೆ. ಕೆಲವು ನೇರವಾಗಿದ್ದರೆ, ಕೆಲವು ಕಿಂಡಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಹಾಗೂ ಕೋಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇವು ಬಂದೂಕುಗಳನ್ನಿಡಲು, ಮತ್ತು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು ಮಾಡಿದಂಥ ಕಿಂಡಿಗಳು.

ಕೋಟೆಯ ಮುಂಭಾಗವು ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಬುರುಜುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಭದ್ರವಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೀರಾ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗಡೆ ಮತ್ತೊಂದು ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಕಾವಲು ಬುರುಜಿದೆ. ಕೆಳಭಾಗ ಕಾಡುಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾವಲು ಬುರುಜುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ವೀಕ್ಷಣಾ ಕಿಂಡಿಗಳು ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೆ, ಕೆಲವು ಬುರುಜುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯತಾಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ಕಿಂಡಿಗಳಿದ್ದು ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಇಡಬಹುದು. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಬುರುಜುಗಳು ಕೆಲವಾದರೆ, ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಬುರುಜುಗಳು ಹಲವು. ನಡುನಡುವೆ ಆಯತಾಕಾರದ ಕೆಲವು ಬುರುಜುಗಳೂ ಇವೆ. ಕೋಟೆಯ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಬುರುಜೊಂದು ಎರಡು ಸುತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಾವಲುಗಾರರು ಅಥವಾ ಸೈನಿಕರು ನಿಲ್ಲಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕೋಟೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋಪುಖಾನೆಯಿದ್ದು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೆ ಕೋಣೆಯೊಂದರ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ತೋಪುಖಾನೆಯಿಂದ ಎತ್ತರದ ಬತೇರಿಗೆ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾರಿ ಹಾಗೂ ಗೋಡೆಗಳಿವೆ. ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ಸಮೂಹವಿದ್ದು ಹಲವು ಕಟ್ಟಡಗಳ ತಳಪಾಯವೂ ಇದೆ. ಎತ್ತರದ ಬತೇರಿಯ ಸಮೀಪವೇ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಕೆರೆಯೊಂದಿದ್ದು, ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಕೋಟೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗದಷ್ಟು ಸ್ಥಳವು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪಿ.ಡಬ್ಲ್ಯು.ಡಿ.ಯವರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕುಂಬಳೆ ಕೋಟೆ : ಕಾಸರಗೋಡಿನಿಂದ ೯ ಮೈಲು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮಂಗಳೂರಿನಿಂದ ೧೯ ಮೈಲು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರ್ಧದ್ವೀಪದಂತಿರುವ ಭೂಭಾಗವೇ ಕುಂಬಳೆ. ಕುಂಬಳೆಯ ಬಗೆಗೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೪ರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ ದುಆರ್ತ್ ಬಾರ್ಬೋಸನು: "ಕುಂಬಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಅರಸನು ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕುಂಬಳೆ ಬಂದರದಿಂದ ಮಾಲ್ಡೀವಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಕಿಯು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ"[6] ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

---

6 ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ : ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ್ ಐಗಳ್ ಪು. ೧೫೦

ಕೆಳದಿಯ ಅರಸನಾದ ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೮೨-೧೬೨೯) ಕುಂಬಳೆಯ ಅರಸು ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಸೋತುದಾಗಿ 'ಕೆಳದಿ ನೃಪ ವಿಜಯ' ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

"ಬಂಗಾಜಿಲ ಸಾವಂತ ಮ
ನಂಗೊಳಿಸುವ ಚೌಟಮೂಲ ಕುಂಬಳೆಯಿವರಂ
ಭಂಗಿಸಿ ತದ್ಧರೆಯುಮನು-
ತ್ತುಂಗ ಶ್ರೀ ಮಂಗಳೂರನುರೆ ಸಾಧಿಸಿದಂ"[7]

ನಂತರ ಆ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಈ ನಾಯಕನು ಬಲಪಡಿಸಿದ್ದಾಗಿಯೂ ಲಿಂಗಣ್ಣ ಕವಿ **ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.**[7ಎ]

ಇಮ್ಮಡಿ ಸೋಮಶೇಖರನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೧೫-೧೭೪೦) ಈ ಕುಂಬಳೆಯ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಅರಸನ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರುತ್ತದೆ.

"....ಕುಂಬಳೆಯಾ
ವರ ಸಾಮಂತನುರೆ **ಪಿಡಿ**
ತರಿಸುತೆ ದುರ್ಗದೊಳಗಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿ
ಸಿದಂ"[8]

ಐಗಳ್ ಅವರ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ "ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನಂತರ ತುಳುರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲ ಸೋಲಿಸುತ್ತ ಬಂದನು. ಆಗ ಬಂಗರಾಜನು ಕಾಸರಗೋಡಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಕುಂಬಳೆ ಅರಸನ ಮರೆಹೊಕ್ಕಿದ್ದನು."[9] ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕುಂಬಳೆ ಅರಸನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

"ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ತುಳು ಜೈನರಾಜರೊಡನೆ ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದ ಭದ್ರತೆಗಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೦೮ರಲ್ಲಿ ಬಾರಕೂರು, ಕಲ್ಯಾಣಪುರ, ಕಂಡಲೂರು, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಗಿರಿ, ಕಾರ್ಕಳ, ಮೂಲಿಕೆ, ಕೊಡೆಯಾಲ, ಮೂಡಬಿದಿರೆ, ಉಳ್ಳಾಲ, ಮಂಜೇಶ್ವರ, ಕುಂಬಳೆ, ಕಾಸರಗೋಡು, ಚಂದ್ರಗಿರಿ, ಫಣಿಯಾಲ, ಕೂಡಂಕುಯಿ, ಬಂದ್ಯಡ್ಕ ಕಾಂತಮಂಗಲ, ಬೆಳ್ಳಾರೆ, ಮೂಡುಕೊಡೆಯಾಲ (ಬೆಳ್ಳಾರೆಯ ಹತ್ತಿರ), ಶಿಶಿಲ, ಪುದುಬೆಟ್ಟು, ಕೊಲ್ಲೂರು ಬಾಜಿ, ಕಿದೂಟು ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ರಾಮರಾಜ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂಬ ಜನರನ್ನು ಈ ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದನು."[10]

"ಇಮ್ಮಡಿ ಸೋಮಶೇಖರ ನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಕುಂಬಳೆ'ಯ ಅರಸನೂ ಕೋಲತ್ತರಸನೂ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಕುಂಬಳೆ ಅರಸನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ವೇಣುಪುರದ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟನು."[11]

ಹೀಗೆ ಕುಂಬಳೆಯು ಆ ಕಾಲದ ಉತ್ತಮ ಬಂದರವಾಗಿಯೂ ಮಾಂಡಲಿಕ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು. ಬಾರ್ಬೋಸ (ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್) ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೧೪ರಲ್ಲಿ, ಪಿಯತ್ರೊ ಡೆಲ್ಲಾವಲ್ಲೆ (ಇಟಲಿ) ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೨೩ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬುಖನನ್ (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್) ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೦೧ರಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದರು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕುಂಬಳೆಕೋಟೆಗೆ 'ತೆಂಕುಂಬಳೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕುಂಬಳೆಪೇಟೆಯಿಂದ ಒಂದು ಮೈಲು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಈ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಈಗ '**ಆರಿಕ್ಕಾಡಿ**' ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿದೆ. ಮೊದಲು ಮಾಯಿಲ ಅರಸರು ಕುಂಬಳೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ನಂತರ ಅದು ಕೆಳದಿಯವರ ಕೈಗೆ

---

7 ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಕಂದಪದ್ಯ ೩೨
7ಎ ಅದೇ, ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸಂ, ವಚನ ಪು. ೧೨೪
8 ಅದೇ, ದಶಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಕಂದಪದ್ಯ ೪೩
9 ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ್ ಐಗಳ್ : ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಪು. ೧೮೪
10 ಅದೇ. ಪು. ೧೯೧-೯೨
11 ಅದೇ, ಪು. ೨೦೨

ಹೋಯಿತೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು 'ಇಕ್ಕೇರಿ ಕೋಟೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[12] ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಅರಸರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಟೆಯಾದ ಕಾರಣ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು. ಇಕ್ಕೇರಿ ಹೆಸರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಬೀಡು ಅಥವಾ ನೆಲೆ ಪೆರಡಾಲ ಗ್ರಾಮದ 'ಕರಿಂಬಿಲ'ದ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಬೀಡಿನ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲದೆ ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಒಂದು ಶಿವದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಡಾ|| ಉಪ್ಪಂಗಳ ರಾಮಭಟ್ಟರು "ಇಕ್ಕೇರಿ ಅರಸರು ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಳಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[12ಎ]

ಶೀರೆ (ಸಿರಿಯೆ) ಹಾಗೂ ಕುಂಬಳೆ (ಕ್ರುಂಭಿಳಾ) ಹೊಳೆಗಳು ಅಳಿವೆಗೆ ಕೂಡುವಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಈ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕುನ್=ಗುಡ್ಡ, ಪೊಳೆ=ಹೊಳೆ. ಹೊಳೆ ಯಿಂದಾವೃತವಾದ ಗುಡ್ಡಪ್ರದೇಶ ಎಂದು "ಕುಂಬಳೆ" ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಳಿವೆಬಾಗಿಲು ಹಡಗುಗಳ ಎಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ಸದಾ ತೆರೆದಿದ್ದಿತು. ಈ ಕುಂಬಳೆ ರೇವಿ ನಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಡಗುಗಳಿಂದ ಸುಂಕ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವ ಕೊತ್ವಾಲಕಟ್ಟೆಯೂ ಒಂದು ಇದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[13]

ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಎಕರೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಚೌಕಾ ಕಾರದ ಬಲವಾದ ಕೋಟೆಯಾಗಿದ್ದ ಇದು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಬುರುಜುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ನಡುವೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿದೆ. ಈ ಬುರುಜುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. ಕೋಟೆಯ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿವೆ. ಬುರುಜುಗಳ ಕುರುಹುಗಳೂ ಇವೆ. ಸುಮಾರು ೭ ಅಥವಾ ೮ ಬುರುಜು ಗಳಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ ಇದು. ಈ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಾದ ಕಂದಕ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತದ್ವಾರವಿದೆ.

ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಡಗಳ ತಳಪಾಯದ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಬಾವಿಗಳಿವೆ, ಮುರಿದುಬಿದ್ದ ಶಿಲಾಕಂಬಗಳಿವೆ. ಕೋಟೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಬುರುಜೊಂದಿದ್ದು ಸುಮಾರು ೫೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಇಳುಕಲ್ಲಿನ ಮೂಲಕ ಏರ ಬಹುದು. ಇದೊಂದೇ ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬೇಕಲಕೋಟೆಯ ಬುರುಜನ್ನೇ ಹೋಲುವ ಇದರ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ವೀಕ್ಷಣಾತಾಣವಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಮಾನಿನಾಕಾರದ ಹಾಗೂ ಆಯತಾಕಾರದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಿಂಡಿಗಳಿವೆ.

ಈ ಕೋಟೆಯ ಪ್ರದೇಶ ಇಂದು ಹಾಳುಬಿದ್ದಿದ್ದು 'ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೆದ್ದಾರಿ ನಂ ೧೭' ಇದರ ನಡುವೆ ಹಾದು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕೋಟೆಯು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ತುಂಡಾಗಿರು ವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಸರಗೋಡು ಕೋಟೆ : ಕೆಳದಿ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಸದಾಶಿವನಾಯಕನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೦-೧೫೬೫) ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬಂದು ಕರಾವಳಿಯ ತುಳು ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲ ಜಯಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ 'ತೊಲಗದ ಕಂಬ' ವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನೆಂದು ಲಿಂಗಣ್ಣಕವಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.[14] 'ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರ' ಗ್ರಂಥವೂ ಇವನು 'ಜಯಸ್ತಂಭ' ವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[14ಎ] ಆದರೆ ಆಗ ಅವನು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜನಾಗಿರದೆ ವಿಜಯನಗರದ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕರಾವಳಿಯ ತುಳು ರಾಜರನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

---

12 ಬೇಕಲ ರಾಮನಾಯಕ: ಬಾಳಿದ ಹೆಸರು, ಪು. ೧೯

12ಎ ಗಡಿನಾಡಿನ ಕಿಡಿ : ಡಾ|| ಉಪ್ಪಂಗಳ ರಾಮಭಟ್ಟ ಪು. ೩೩

13 ಅದೇ, ಪು. ೬೩

14 ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ದ್ವಿತೀಯಾಶ್ವಾಸಂ, ಕಂದಪದ್ಯ ೪೧

14ಎ ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರ : ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರ, ಕಲ್ಲೋಲ ೫, ತರಂಗ ೫, ಶ್ಲೋಕ ೮೭

ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೮೨-೧೬೨೯) ತುಳುರಾಜರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದಾಗ ಕಾಸರಗೋಡೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿತ್ತು.[15]

ಚೆನ್ನಮ್ಮಾಜಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೭೨-೧೬೯೭) ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಸರಗೋಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕ ಮತ್ತು 'ಸಬ್ಬುನೀಸ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪಯ್ಯ'ರೆಂಬ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದಲೇ ಅವಳು ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಸರಗೋಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಸೇನೆಯ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ ವಹಿಸಿದ್ದು ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಹಲವಾರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಲು ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು 'ಕೆಳದಿನೃಪವಿಜಯ'ದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[16]

ಕಾಸರಗೋಡು ಕೋಟೆಯು ೫ ಎಕರೆ ೫ ಸೆಂಟ್ಸ್ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ. ಇದು 'ತಲಂಗೆರೆ' ಗ್ರಾಮದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಕಾಸರಗೋಡು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಛೇರಿಯಿಂದ ನಗರ ಮಧ್ಯದ ಹಳೆಯ ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರಧಾನ ರಸ್ತೆಯಿಂದ ಕೋಟೆ ರಸ್ತೆ ಕವಲೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪಯಸ್ವಿನೀ ನದಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಎತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ (ಲ್ಯಾಟರೈಟ್) ಕಟ್ಟಿದ ಎತ್ತರದ ಗೋಡೆಗಳು ಮತ್ತು ಕೋಟೆಯ ಒಳಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದ ಬುರುಜೊಂದು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ವಾರವಿದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತದ್ವಾರವಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದುಬಂದರೂ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೋಟೆಯ ತುಂಬ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮೂಹವಿದೆ. ಎತ್ತರದ ಬುರುಜು ಹಾಗೂ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಿರುವ ಕೆರೆಯೊಂದಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ರಚನೆ ಬೇಕಲಕೋಟೆಯ ಬಾವಿಯ ರಚನೆಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಾದ ಕಂದಕವಿದ್ದು ಕೋಟೆ ಎತ್ತರದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿದೆ. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಬುರುಜೊಂದರ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದ್ದು ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ವೃಕ್ಷಗಳು ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಬುರುಜೊಂದು ಕುಸಿದುಬಿದ್ದು ತಗ್ಗಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೆ ಪಯಸ್ವಿನೀ ನದಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಟೆಯ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವು ಭದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೋಟೆಯ ಒಳಗೆ ಎರಡು ವಾಸಗೃಹಗಳಿದ್ದು ಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಮೂರೂ ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯಗಳು. ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಪ್ರತಿ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೋಟೆಗಳ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯೇ ಇರುವ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯಿಲ್ಲ. ಆಯತಾಕಾರದ ಕಣಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ (ಗ್ರ್ಯಾನೈಟ್ ಸ್ಲ್ಯಾಬ್) ಕೆತ್ತಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇದ್ದು ಇವುಗಳ ಭಂಗಿ ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿದೆ. ಬಲಗೈ ಅಭಯಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಎಡಗೈ ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿದೆ. ಕಾಲಂದುಗೆ, ಕಂಠಾಭರಣಗಳು, ಪಾದುಕೆಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಳವಾಗಿದೆ.

ಬೇಕಲಕೋಟೆಯ ಆಂಜನೇಯ ವಿಗ್ರಹವು ೧೧೪ ಸೆಂ.ಮಿ. ಎತ್ತರವಿದ್ದು ೬೦.೫ ಸೆಂ.ಮೀ. ಅಗಲವಿದೆ. ಇದರ ಪೀಠದ ಎತ್ತರ ೨೬ಸೆಂ.ಮೀ. ಇದ್ದು ಅಗಲ ೬೩ ಸೆಂ.ಮೀ. ಇದೆ. ಮುಖವು ಎಡಗಡೆ ತಿರುಗಿದ್ದು ಬಾಲವು ಬಲಗಡೆಯಿಂದ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಶಿಲೆಯದಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದ ಭಾಗ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿದೆ.

ಕುಂಬಳೆಯ (ಆರಿಕ್ಕಾಡಿಯ) ಕೋಟೆಯ ವೀರಾಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿ ಸಣ್ಣದಿದ್ದು ಕಣಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಯ ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು ೪೫ ಸೆಂ.ಮೀ. ಇದ್ದು ಅಗಲ ೧೫ ಸೆ. ಮೀ.

---

15 ಅದೇ, ಪಂಚಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಕಂದಪದ್ಯ ೩೨

16 ಅದೇ, ಅಷ್ಟಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಪು. ೧೮೩, ನವಮಾಶ್ವಾಸಂ, ಪು. ೧೯೧-೯೩

ಇದೆ. ಇದೂ ಗರ್ಭಗುಡಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿರುವ ದೇವಾಲಯ.

ಕಾಸರಗೋಡು ಕೋಟೆಯ ಆಂಜನೇಯ ವಿಗ್ರಹವು ಉಳಿದೆರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗಿಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ೧೩೧ ಸೆಂ.ಮೀ. ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ೬೮ ಸೆಂ.ಮೀ. ಅಗಲವಿರುವ ಕಣಶಿಲೆಯ ಈ ಮೂರ್ತಿಯ ಕೆತ್ತನೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದ್ದು ಇಂದಿನ ನಗರದ (ಅಂದಿನ ಬಿದನೂರು) ಆಂಜನೇಯ ವಿಗ್ರಹಗಳೊಡನೆ ಸಾಮ್ಯ ಇದೆ. ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹ ಮುಖವಿದೆ. ಕಟೀಬಂಧ, ಕಂಠಾಭರಣಗಳು, ತೋಳು, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಆಭರಣಗಳ ಕೆತ್ತನೆ, ಧೋತರ, ಕಾಲಂದುಗೆ ಎಲ್ಲ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗದೆಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಬಿದನೂರಿನ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತಿಯ ವಿನಾ ಇಡೀ ಕಟ್ಟಡ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರೂ ಕೋಟೆಗಳ ರಚನೆ ಬಿದನೂರ ಅರಸರ ಕಾಲದ್ದೆಂದು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಆಧಾರ ದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಿಂಡಿಗಳು, ಬುರುಜುಗಳ ರಚನೆ, ಗೋಡೆಗಳು, ಕೋಟೆಯ ನಡುವಿರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಬುರುಜು, ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಬಾವಿಯ ರಚನೆ, ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯ–ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ. ಎತ್ತರದ ಬುರುಜು ವೀಕ್ಷಣಾ ತಾಣ ವಾಗಿದ್ದು ಶತ್ರುಗಳು ದೂರದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

"ಮರಾಟೆಯವರೂ ಪೋರ್ಚುಗೀಸರೂ ಬಂದು ಕರಾವಳಿಯ ಜನರಿಗೆ ಬಹಳ ಹಾವಳಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಕ್ಕೇರಿ ನಾಯಕರು ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೊಳೆಯ ದ್ವಾರದ ಇದಿರಿಗಾಗಲೀ ಹತ್ತಿರವಾಗಲೀ ಬಲವಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರು,"[17] ಎಂಬ ಐಗಳ್‌ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಸತ್ಯವೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ○

---

17 ಎಂ. ಗಣಪತಿರಾವ್ ಐಗಳ್ : ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ, ಪು. ೨೨೭

[ಈ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಗೆಳತಿ ಆಶಾಕಾಮತ್ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಗೋಪೀನಾಥ್ ಅವರಿಗೆ ಹಾರ್ದಿಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು]